

Találkozásom Munkácsyval, a Műcsarnok levéltárában

Írta: Pipics Zoltán dr.

Ötven esztendővel ezelőtt egy festmény valósággal lázba hozta a nyolcvanas évek magyar fővárosának közönségét. Ez a kép egymagában elég volt arra, hogy — pontos statisztika szerint — kilencvenötezer embert vonzzon magához, kiragadja a művészet iránti eddigi közönyéből s a nemzeti büszkeség léngját gyujtsa fel benne az alkotó művész iránt, akinek világsikerében a maga sikerét, tehetségében a maga tehetségét ünnepelhette. Fordulópont volt művészeti életünkben a „Golgota” kiállítása, melynek eszményisége előtt térde hajtott a vidékről felzarándokolt nép s amely a lehetősebbekből valósággal kiprovokálta a mecénási hajlandóságot.

Ne hagyjuk Munkácsy korszakos sikerének félszázados évfordulóját nyom nélkül elmúlni!

Egy magyar művészkariér, levelekben

Mintha a magyar művészet anyakönyvét lapoznám, amikor a Képzőművészeti Társulat levéltárában XIX. századi művészeink írott emlékeit dolgozom fel s foglalom jegyzékbe. Kifejezhetetlen szellemi értékek vannak a kezembben. Műtörténeti jelentőségű jegyzőkönyveket és hivatalos bírálatokat olvasok 75 év távlatából; ma már valósággal műbecsű leltárakat, belégek, nyomtatványokat böngészek a Bach-korszaktól napjainkig; nagy művészek, nagy mecénások patinás névaláírásával márkázott levelek tömege veszik körül, amelyeket nagyrészt hivatalos ügyekben írtak ugyan, mégis meleg közvetlenséggel vetítik elénk múlt századi művészetünk sok-sok kitűnő egyéniségét. Azt lehet mondani, nincs az elmúlt hetvenöt év magyar művészetének olyan jelentősebb alakja, akinek nevét ne olvassam e sárgult íráskönyvben.

A Munkácsy Mihályra vonatkozó íráskönyv tömkelegéből mintegy húsz darab egyenesen a művész kezeiről származó eredeti levél, melyeknek nagy része publikálva nem volt. Ha ezeket a kéziratokat néhány hivatalos írással kiegészítjük, kötetes monografiáknál nagyobb közvetlenséggel áll előttünk felvázolva a magyar festőfejedelem, a „Golgota” alkotója karrierjének irányvonala. Az első, kétsoros kritikától a világhírű mester gyászjelentéséig.

A szegény serdülő festész

Az első feljegyzést Munkácsyról egy 1863. évi zsűrijegyzőkönyvben olvasom, amely úgy szól, hogy

„Munkácsy serdülő festész, sok tehetséget mutat és reményekre jogosít „Elbeszélő honvéd” című élénk felfogású életképében.”

Tekintetes választás ir.

„Az első kiállítás megnyitása első napján sürgőnyt kaptam, melyben képeimet 12.000 frankért kérik. Annyira lénem a biztosítás végett az értéke téve, s ott alkalmasint azt gondolták, hogy azon áron eladó.”

1871-ben már Párisban él Munkácsy és onnan pártfogolja szegény Paál Lászlót, szerencsétlen véget ért kitűnő tájképfestőnk:

„Paál Laci ismét itt van és dolgozik, haladván előre. Vegyétek meg egy nagy képét a Múzeum számára, amelyen most dolgozik és amelytől én sokat várok.”

A 70-es évektől kezdve Munkácsy grand-seigneuri életet él Párisban s szalonja a francia társadalmi élet kitűnőségeivel telik meg, akik körülrajongják s az er-

szintén a Tekintetes Választmány a K. M. Társulat részéről pártoltatásomat eddigi igyekezetem eredménye alapján elhatározni; engem 200 forint előleggel ellátni és netán besoroztatásom tekintetében is védszárnyai alá venni méltóztatott.

Eddig is minden ügyekeztem oda volt irányozva, hogy ernyedetlen törekvéssel pályámon a csekély tehetségemhez mért, lehető legnagyobb sikert kivívjam; a Tek. Egyesületnek felém irányult figyelmé és kegyes pártfogása nekem ösztönül szolgáland további haladásomra. És íme, erős fogadást teszek, hogy kettőzötti erővel igyekezem magamat a Tek. Egyesületnek pártolására méltóvá tenni és idővel a magyar festészeti ügy emeléséhez bármely csekély, — de teljes erőmmel szintén hozzájárulni.” stb.

Ezzel a 200 forintra ment Munkácsy Bécsbe, Rahl iskolájába 1865-ben, de 1866 őszén már a müncheni akadémián dolgozik Kaulbachnál s onnap folyamodik 1867 február 18-án 1500 forint stipendiumért a magyar kultuszminiszterhez. A folyamodvány fogalmazványa is fennmaradt, Munkácsy jóakarójának, Harsányi Pálnak kezeirésze.

Pártfogolból — pártfogó

Munkácsy zsenije a külföld pezsgő művészi életének termékenyítő atmoszférájában bámulatos lendülettel bontott szárnyat és elért eredményei ezekben a régi levelekben úgyszólván lépésről-lépésre nyomon követhetők. Bécs és München után Düsseldorf az az állomás, ahol Munkácsy életkörülményei szinte egy csapásra megváltoznak. A siker boldog hangulatát, de a művész jó szívet is szépen tolmácsolja ez a Telepy Károly mütáros-hoz intézett düsseldorfi levél:

„Egyéb iránt nekem jól megy dolgom. Az utolsó képem külön volt ki állítva Vautier-nek egy képével s meg lehetős tetszésben részesült. A legjobb rezultátum azonban az, hogy egy megrendelést kaptam egy képre, amely nagyságra nézve hasonló lenne az előbbihez, az árára azonban nem, mert mig azért 10 ezer frankot kaptam, ezért 20 ezret fogok kapni. Ezt biz istók magam sem hittem volna, hogy az árakban ily gyors haladást teszek. Na, hanem annál rosszabbul megy szegény Scheffernek a dolga. Mindennek kérem Telepy urat, használja fel befolyását a Társulathoz, hogy vegyenek tőle egy pár képet, mert bizony nagyon szigorú helyzetbe jutott. En, ahol szerit tehetem, segíték rajta”...

Ezt a Scheffert egy 1870. évi levelében újra pártfogolja, majd ezt írja a párisi kiállításra küldött s ott aranyérmert nyert „Siralomház”-áról:

„A párisi kiállítás megnyitása első napján sürgőnyt kaptam, melyben képeimet 12.000 frankért kérik. Annyira lénem a biztosítás végett az értéke téve, s ott alkalmasint azt gondolták, hogy azon áron eladó.”

1871-ben már Párisban él Munkácsy és onnan pártfogolja szegény Paál Lászlót, szerencsétlen véget ért kitűnő tájképfestőnk:

„Paál Laci ismét itt van és dolgozik, haladván előre. Vegyétek meg egy nagy képét a Múzeum számára, amelyen most dolgozik és amelytől én sokat várok.”

A festőfejedelem

A 70-es évektől kezdve Munkácsy grand-seigneuri életet él Párisban s szalonja a francia társadalmi élet kitűnőségeivel telik meg, akik körülrajongják s az er-

kölcsi és anyagi kitüntetések sorával övezik. Képeit az amerikai milliomos gyűjtők még nedves állapotban veszik meg és viszik magukkal fejedelmi áron. De hogy ebben a talán soha nem álmodott millióban is volt egy-egy szomorú, hazaszálló sóhaja, azt elmondja ez az 1873-ban Telepyhez írt levélrészlet:

„A nyár folyamán készültem haza, úgy Bécsbe is. De annyira ijesztettek a chole-rával, hogy jobbnak láttam biz én a szép Schweizba utazni és ott tölteni azt a néhány meleg hetet, amelyen dolgozni sem esik jól. Amint levelem címéről látod, még most nem vagyok Párisban, hanem P. mellett, a Fontainebleau-i erdő szélén, Barbizonban, hová kiköltöztem a hátralevő szép őszi napokat élvezendő. Hanem ennek, amint látod, végére jutottunk, mert ugyancsak fúj az őszi szél és esik az eső, tehát e hét végén ismét be megyek P.-ba, hogy ott folytassam dolgaimat.

Egyéb iránt én még mindég jól vagyok. Most egy nagy képen dolgozom, amelynek rendeltetése az óceánon túl menni. Hogy vagyok mindnyájan? Alig várom, hogy viszont láthassalak benneteket és kezet szoríthassak oly hosszú távollét után veletek. Pedig, amint hallom, nagyon furcsa véleményekkel vagyunk az én földieim irántam. Részletekbe nem bocsátkozom, hanem annyit megjegyezni el nem mulaszthatok, hogy olyan dolgokat hallottam, amelyek után nem volna csoda, ha az ember nem vágyne haza. De hát én azért mégis vágyom, pedig nagyon, s hiszem is, hogy ha közelebből látnak, nem fognak oly szörnyetegnék ösmerni. Na, hanem kiki a maga véleménye szerint íté. S ha engem az az egy pár ösmersöm, akik léteznek Pesten, jó emlékében tart, meg vagyok elégedve.

Tiszteld nevében minden ösmersőnket s vedd magad részére is őszinte baráti üdvözetem, mellyel maradok mindvégig barátod Munkácsy.

Üdvözlöd kérlek különösen Ligeti és Thani, Orlait stb.”

A 70-es évek második felének világsikerei mintha szordinót tennének Munkácsy honvágyára, a levelek is megtrkulnak s csak a Milton-kép kiállítására vonatkozó aktacsomó idézi az 1879. év meleg hazai sikerének emlékét.

A 80-as évek magyarországi diadalnapjai annál forróbb és közvetlenebb találkozóra adtak alkalmat Munkácsy és hazája között. A „Krisztus Pilátus előtt” 1882. évi kiállításának elementáris sikerekor sietett a meghívás Munkácsyhoz Párisba. Ipoly püspök írta:

„Nagyérdemű Társunk és Hazánkfia! Ohajaink egyik leghőbbike, hogy Önt, kitűnő hazánkfia, körünkben tisztelhes-sük akkor, midőn a magyar művészet az Ön világraszóló „Krisztus Pilátus előtt” című műremekének műcsarnokunkban való kiállítása által ünnepet fog ülni. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Önt, a magyar művészet büszkeségét és dicsőségét, ünnepe és diadala hőstét tiszteletteljesen meghívja tehát, hogy remekművének hazájában való kiállítása alkalmával minket köztünk való megjelenésével is megörvendeztetni méltóztatassék.”

Munkácsy egyszerűen, közvetlenül válaszolja Telepynek:

„Igen kíváncsi vagyok barátságos önmagam meghívásukra? A legnagyobb örömmel fogok néhány napot becsod körükben tölteni, s ez alkalmával az újabb hazai művészetek kékkel eszemekkel, és életünkkel kel közelebbre meg ösmernék.”

Tisztelettel köszönöm a meghívást, s a legnagyobb örömmel fogok néhány napot becsod körükben tölteni, s ez alkalmával az újabb hazai művészetek kékkel eszemekkel, és életünkkel kel közelebbre meg ösmernék.”

Munkácsy P. h.

„Még szállta szívemet a honvágy, Ohajtom hazámat s benne sok jó barátomat viszontlátni. Azért megyek haza. Minden töltetek jövő szüvelyességet hálával és köszönettel fogadok, mert abban csak jóindulatot és baráti megemlékezést látok.”

A „Krisztus Pilátus előtt” diadalnapjai megisméltődtek 1884-ben, a „Golgota” kiállításakor. Munkácsy úgy fogadták, mint egy királyt s hogy műkereskedőjének, Sedelmayernek Párisba visszahívó levele milyen kelletlenül érintette, bizonyítja az az 1884 március 8-iki francia nyelvű sürgönyfogalmazványa, amelyben párisi kiállításának megnyitására elhalasztását kéri, hogy még maradhasson.

Munkácsy és az aranyérem

Az 1888. évi őszi kiállításon kapja meg Munkácsy gróf Csáky kultuszminisztertől a legmagasabb magyar művészeti kitüntetést, az állami aranyérmert. Rendkívül kedves és Munkácsyra nagyon jellemző az erre küldött francia nyelvű válaszsürgöny, amely magyarul így hangzik:

„Visszaérkezve találok a kedves táviratot. Köszönet a magas kitüntetésért, nagyon meghat. De minék pazarolni az aranyat egy öreg veteránra, amilyen én vagyok? A fiatalságot tartsák szem előtt. Munkácsy.”

1893-ból maradt fenn egy Szmrecsányi Miklós akkori társulati titkárhoz intézett párisi levél, amely a jelenleg gróf Károlyi Lászlóné tulajdonában levő „Tépécsinálók”-ról és a Parlament „Honfoglalás”-áról szolgáltat érdekes adatokat:

„Először is a tépécsinálók ügyéről akarlak értesíteni. A kép nem a Sedelmayeré, hanem Trippi nevű műkereskedőé. (Az adresse most nem jut eszembe, de majd megküldöm.) Hozzá kell fordulni az engedélyért és ha én is szólok neki, hát remélem, átengedi. Nagyon örülök, hogy az éppen 22 éves (Düsseldorfban csináltam) szülőföldem annyira megnyerte tetszésed, én is sikerült képnek tartottam. Mindjárt a siralomház után csináltam, egy londoni amateur vette meg tőlem. Nem tudom, hogy jutott Trippi Arnold kezébe.

Hát már most „Árpád”. A ráma nagyságát kérded. Eppen 14 méter 10 centiméter széles és 5 méter 10 centiméter magas. Eppen jól elférne a főrendház termének kis falán. Ha ezt ki lehetne sütni, akkor meg vagyok nyugodva a kép hatása felől. Erősen dolgozom, hogy januárban Krisztus képet is (ez a terebesi Andrassy-Ö méltósága számára munkában levő Krisztus képet is (ez a terebesi Andrassy sírbolt kápolnájának „Szent asszonyok a keresztánál” című oltárképe. P. Z.), szeretném az alkalommal elküldeni. Azt majd valamelyik évi kiállításon szintén kiállíthatjuk.”

Munkácsy többi levelei, a 90-es évekből, nagyrészt a műcsarnoki kiállításokra hűségesen küldött képeinek szállításáról intézkednek.

Bezárja a levélsorozatot egy fekete-keretes gyászlevél, amelyet már mások írtak Munkácsyról és amely az 1897-től 1900-ig elborult elmével szenvedő legnagyobb magyar festőnek Enderichben történt halálát adja hírül:

„Az ő génusza minékünk volt legszébb ékességünk, legnagyobb büszkeségünk — írta a Képzőművészeti Társulat —, de művészetének a fátylaja szerteszórta fényét az egész világra... és most, hogy kialudt örökre, együtterzik mivelünk a gyász vigasztalan sötétségét mindazok, akik ismerték és csodálták az ő nagy világosságát.

Ravatalát az ő otthonában, a Műcsarnokban fogjuk felállítani, hogy onnan kíséreljük utolsó nagy útjára, ahonnan egykor a világ meghódítására elindult.”

Méltó záróokmány abban a becses sorozatban, amely Munkácsy serdülő festész mesébe illő karrierjét mindennél hívebben tárja elénk.